

KIRAAT

(القراءة)

Namazın bir rüknü olarak kıyam halinde iken Kur'an okumayı ifade eden fıkıh terimi.

Sözlükte "okumak" anlamına gelen ve Kur'an kelimesiyle kök birliğine sahip bulunan **kırâat** kelimesi, dinî ilimlerin değişik dallarında farklı terim anlamları kazanmış olsa bile genelde "Kur'an okuma" mânasında kullanılır. Bu yönüyle **kırâat tilâvet** ile eşanlamlıdır. Fıkıhta **kırâat** kelimesi, sözlükte ve dinî terminolojideki yaygın anlamlarıyla sıkça kullanılmasının yanı sıra namazda kıyamda iken onun bir rüknü (farz) olarak yerine getirilmesi gereken Kur'an okumayı ifade eden özel bir terim olmuştur.

Kur'an'da ibadet ve tefekkür amacıyla Kur'an okumayı konu alan çeşitli hüküm ve teşvikler yer alsa da (el-A'râf 7/204; en-Nahl 16/98; el-İsrâ 17/45, 82, 106; Muhammed 47/24; el-Kamer 54/17; el-İnşikâk 84/21; el-Alak 96/1, 3) gece ibadetinden söz eden âyette (el-Müzzemmil 73/20) iki defa geçen, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" âyetinin dolaylı atfı dışında namazda Kur'an okunmasını açıkça bildiren bir ifade bulunmaz. İbadetlerin ifasına ilişkin ayrıntılar Hz. Peygamber'in fiilî sünnetiyle belirlenmiş ve sonraki nesillere dinî hayatın canlı bir parçası olarak intikal ettirilmiştir olduğundan namazda Kur'an okuma şartı Resûl-i Ekrem'in sözlü ve fiilî sünnetine dayanır. Fakihlerin bu konudaki farklı görüşleri kendilerine ulaşan rivayetlerin değerlendirilmesi ve yorumlanması sonucu ortaya çıkmıştır.

Kıraat namazı oluşturan ana unsurlardan biri olup iki rek'atlı farz namazların, sünnet ve nâfile namazlarla vitir namazının her rek'atında farzdır. Fıkıh mezhepleri bu konuda görüş birliği içindedir. Hanefîler, kırâatin üç ve dört rek'atlı farz namazların herhangi iki rek'atında yerine getirilmesinin farz, bunun ilk iki rek'atta olmasını ise vâcip görürler. Bu namazların ilk iki rek'atında kırâat şartı yerine getirildikten sonra üçüncü ve dördüncü rek'atlarında kırâat Hanefî imamlarından gelen bir rivayete göre vâcip, diğer bir rivayete göre ise sünnettir. Ca'ferîler'in görüşü de buna yakındır. Şâfiî ve Hanbelîler, böyle bir ayırım yapılmayıp kırâati farz namazın üç ve dördüncü rek'atında da farz (rükün) olarak kabul ederler. İmam Mâlik'ten biri bu istikamette,

diğeri ise sabah namazı hariç diğer namazların bir rek'atında unutulmuş kırâat terkedilmişse sehiv secdesi yapılarak namazın tam ve sahih olacağı şeklinde iki rivayet gelmiştir. Bu görüş ayrılığının pratik sonucu kırâatin terkedilmesi halinde namazın bozulmuş veya sehiv secdesiyle telâfi edilebilir olmasıdır. Teorik olarak ise özellikle Hanefîler'in kırâati, namazın asıl iskeletini oluşturan kıyam, rükû, secde ve son oturuşa göre ikincil derecede (zâid) bir rükün görmesidir. Cemaatle namazda imama uyan kimsenin kırâati terkedebilmesine karşılık diğerlerinin terkedilememesinin konuyla ilgisi bulunduğu gibi Hanefîler'in farz namazların iki rek'atının dışında kırâati vâcip veya sünnet kabul etmeleri farz namazları iki rek'at esası üzerine değerlendirmeleriyle de açıklanabilir. Seferde namazın kısaltılıp iki rek'at olarak kılınması gerektiğindeki ısrarları da bu bakış açısının sonucudur.

Hanefî mezhebine göre namazda kırâatin farz olan miktarı Ebû Hanîfe'den bir rivayete göre en az bir âyettir. Ebû Hanîfe'den gelen bir diğer rivayete ve İmâmeyn'e göre ise kırâatin asgari miktarı üç kısa âyet veya buna denk bir uzun âyettir. İhtiyata uygun düştüğü için mezhepte bu son görüş ağırlık kazanmıştır. Namazda kırâat olarak Fâtiha süresini okumak ise Hanefîler'e göre namazın rüknü değil vâcibidir (bk. FÂTİHA SÜRESİ). Ahmed b. Hanbelî'den Hanefîler'in görüşü istikametinde bir görüş rivayet edilmekle birlikte üç mezhebe göre kırâatin asgari miktarı her rek'atta Fâtiha süresinin okunmasıdır.

İmama uyan kimsenin kırâat yükümlülüğü fakihler arasında önemli bir ihtilâf konusudur. Hanefîler'e göre kırâatin açıktan yapıldığı namazlarda da gizliden yapıldığı namazlarda da imamın kırâati yeterli olup ona uyan kimsenin kırâati mekruhtur. Diğer mezheplerde ise kırâat, imam ve yalnız başına kılan için olduğu gibi imama uyan için de geçerlidir. Ancak imama uyan kişi, kırâatin gizli yapıldığı namazda Fâtiha'yı ve ardından eklenecek bir sûreyi, açıktan kırâatli namazda ise Şâfiîler'e göre sadece Fâtiha'yı okur; Mâlikî ve Hanbelîler'e göre bir şey okumayıp yalnızca dinler. Ahmed b. Hanbelî'e göre tercihen hem dinlemeli hem de imam ara verdiğinde okumalıdır.

Birinci rek'atta iftitah tekbirinden sonra "Sübhâneke" duasını okumak sünnettir. Şâfiîler'e, Ca'ferîler'e ve Hanbelî mezhebinde bir görüşe göre besmele Fâtiha

süresinden bir âyet sayıldığından besmelelenin okunması da kırâat şartının bir parçası olarak gerekli iken Hanefîler'e ve Hanbelîler'de ikinci görüşe göre müstehap, Mâlikîler'e göre ise mekruhtur. Hanefîler'e göre farz namazların ilk iki rek'atında, diğer namazların her rek'atında Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan kısa bir sûre veya buna denk düşen bir veya birkaç âyet (zamm-ı sûre) okumak vâcip, diğer mezheplere göre sünnettir. Hangi vakitte ve hangi tür namazda hangi sûreleri okumanın sünnet veya müstehap olduğu, rek'atlarda okunan sûreler arası tertip gibi konularda fıkıh literatüründe sözü edilen tavsiye ve ayrıntılar kırâat şartına ilişkin olarak namazın sünnet ve âdâbiyla ilgili hususlardır. Meselâ Hanefî mezhebine göre başka sûreleri de aynı ölçüde iyi okuyabildiği halde belli bir veya birkaç sûreyi özellikle belirleyip zamm-ı sûre olarak sürekli onları okumak mekruhtur. Efdal olan Fâtiha'dan sonra bir sûreyi tam olarak okumaktır. Böyle yapamayan kişi bir sûreyi bölerek iki rek'atta da okuyabilir. Sûrelerin Kur'an'daki tertibine riayet etmemek veya iki rek'atta, aralarında bir sûre bulunan iki sûreyi okumak da mekruhtur. Bu son iki hüküm diğer mezhepler için de geçerlidir. Ayrıca bütün mezheplere göre ilk rek'atta okunan sûrenin ikinci rek'atta okunandan kısa olması da mekruhtur.

Namazda kırâat açıktan (cehri) ve gizli (hafi) olmak üzere iki şekilde yapılır. Farz namazlardan sabah, akşam, yatsının ilk iki rek'atında, cuma ve bayram namazlarında imamın kırâati açıktan yapılması Hanefî mezhebine göre vâcip, diğer mezheplere göre sünnettir. Şâfiî ve Mâlikîler sabah, akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rek'atında cehri kırâati tek başına namaz kılan için de sünnet görürler. Açıktan kırâat başkalarının duyacağı bir sesle okumaktır. Hanefî mezhebinde kırâati açıktan okumanın en alt sınırı olarak imamın arkasındaki ilk safın duyabileceği ölçü belirlenmiştir. Gizli okumanın en alt sınırı dilin hareket etmesi, en üst sınırı ise sadece okuyanın kendisinin duymasıdır. Mâlikîler birinci, diğer mezhepler ise ikinci ölçüyü esas alırlar. Dil de hareket ettirilmeden kırâatin içinden ve sessiz okuma, zihninden tekrar etme şeklinde yapılması sözlükte de kırâat olarak adlandırılmadığından yeterli sayılmaz. Bu görüş İsrâ sûresinin 110. âyetiyle ve nüzûl sebebine dair yapılan rivayetle de desteklenir (Bu-hârî, "Tefsîr", 17).

Namazda kırâat şartıyla ilgili önemli bir fikhî tartışma, Kur'an'ın Arapça lafzı ye-

KIRAAT

rine bu lafızların meâlinin okunması halinde kıraat şartının yerine gelmiş olup olmayacağı konusunda ortaya çıkar. Tartışmanın, namazda Fâtiha'nın meâlinin Arapça dışında bir dille okunup okunmayacağı noktasında odaklanması Fâtiha'nın namazdaki kıraat şartını temsil etmesi sebebiyledir. Bunun için de Fâtiha'nın tercümesi konusunda ileri sürülen görüşler namazdaki kıraat şartını bütünüyle ilgilendirir. Bu konuda temel kural, namazda kıraatin ancak Kur'an'ın Arapça metninin okunması ile yerine getirilebileceği şeklindedir. Bununla birlikte Hanefîler'le cumhur arasında, gerek Kur'an'ın tanımında lafız ve mânânın hangi ölçüde vazgeçilmez unsur olduğu, gerekse namazda kıraat şartının diğer rükünlere nisbetle konumu konusunda belli bir görüş ayrılığı bulunduğundan Hanefî mezhebi Kur'an meâliyle kıraat konusuna kısmen farklı yaklaşır. Onların bir veya üç âyet okumakla kıraat şartını yerine gelmiş saymaları da bu anlayışlarının sonucudur. Ebû Hanîfe'ye göre dili dönenlerin, yani Arapça telaffuza güç yetirenlere bile namazda Kur'an'ın kendi dillerindeki tercümesini okumaları halinde kıraat şartı yerine gelmiş olur. Ancak Kur'an asil dilinden okunmadığı için bu mekruhtur. Ebû Hanîfe'nin bu görüşü mezhepte genel kabul görmemiş, İmâmeyn dahil Hanefî fakihleri, bu ruhsatı Arapça telaffuza güç yetiremeyenlerin geçici olarak kullanabileceği bir noktada tutmuşlardır. Buna göre dili dönmeyen veya ezberleyemeyen kimseler öğreninceye kadar namazda Kur'an'ı kendi dillerinden okuyabilirler. Diğer mezhepler ise bu kimseler için başka kolaylıklar ve imkânlar getirmiş, fakat namazda Kur'an'ın Arapça metninin okunması gerektiğinde, tercümenin kıraat olarak câiz olmadığına ısrar etmiştir (geniş bilgi için bk. FÂTİHA SÜRESİ; İBADET). Dilsizlerden kıraat farzının düştüğü konusunda ise görüş birliği vardır.

Kıraatin kural olarak ezberden yapılması gerekirse de Şâfiî ve Hanbelîler namazda mushafa bakarak okumayı câiz görür. Mâlikîler bunu farz namazlarda, Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed eş-Şeybânî her namazda mekruh sayarken Ebû Hanîfe namazı bozan davranışlardan kabul eder. Kıraatin Kur'an'ın Arapça metninin telaffuzu ile yapılması esas olduğundan Kur'an'ın doğru okunması, anlamını bozacak okuma yanlışlarından kaçınılması, ilâve ve eksiltme yapılmaması gerekir. Bunu sağlamaya

mâtuflar olarak da fıkıh literatüründe "zelletü'l-kârî" başlığı altında bazı ölçüler geliştirilmiş ve muhtemel okuma yanlışlarının namaza etkisi üzerinde durulmuştur (bk. ZELLEŦÜ'L-KÂRÎ).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ezân", 51, 95-105, "Tefsîr", 17; Müslim, "Şalât", 34-36, 42; Ebû Dâvûd, "Şalât", 135; Nesâî, "İftitâh", 32; Şâfiî, *el-Ūm*, I, 93-95; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 65-68; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 110-113; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 97-101; İbn Kudâme, *el-Muğni*, Kahire 1388/1968, I, 343-357; Nevevî, *Ravzatü'l-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, I, 346-354; Karâfî, *eş-Zâhire* (nşr. Saîd A'râb), Beyrut 1994, II, 176-190; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ* (nşr. Haseyn M. Mâhlûf), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 220; II, 166-167; İbn Cüzey, *Kavâninü'l-aḥkâmî's-şer'îyye*, Beyrut 1979, s. 74-76; İbnü'l-Murtazâ, *el-Baḥrû'z-zehḥâr*, San'a 1409/1988, I, 243-253; *Tecrid Tercemesi*, VII, 313; IX, 27; XI, 229 vd.; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, I, 472-496; Şevkânî, *Neylû'l-evḫâr*, II, 219-264; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḫtâr* (Kahire), I, 446-447; M. Cevâd Mağniyye, *Fıkhü'l-İmâm Ca'fer eş-Şâdik*, Beyrut 1404/1984, I, 177-178; "Kırâ'e", *Mu.F*, XXX, III, 46-65.

EBUBEKİR SIFIL

KIRAAT

(القراءة)

Hadis alma (tahammül) yollarından biri.

Sözlükte "okumak" anlamına gelen **kirâat** kelimesi terim olarak hadis öğrenim ve öğretim yollarından biri olup "el-kırâe ale'ş-şeyh" şeklinde de geçmektedir. Bu metotla hadis almak isteyen öğrenci şeyhine onun rivayetlerini okumak suretiyle kontrol ettirip rivayet hakkını elde eder. Muhaddislerin çoğunluğu "bir şeyi bir kimsese sunmak, göstermek" mânasındaki **arz** terimini kıraatle eş anlamlı olarak kullanmışlardır. Hâkim en-Nîsâbü'ri'ye göre arz, hadislerin okunmaksızın hocaya gösterilmesi ve hocanın da bunları inceleyip onaylamasıdır (*Ma'rifetü 'ulûmî'l-hadis*, s. 256-257). İbn Hacer gibi bazı muhaddisler ise kıraat ile arzın farklı olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre kıraat arz dışında başka amaçlarla da olabilir.

Arap yazısının doğrudan kitaptan nakil için yeterli olmadığı ilk dönemlerde önceden yazılan hadis metinlerindeki muhtemel hataları tashih etmek ve rivayet yetkisi olan amacıyla geliştirilen metotlardan ancak kıraat, talebinin hadisleri bizzat şeyhe okuması veya başka biri şeyhe okurken dinlemesiyle gerçekleşir. Okumanın kitaptan yahut ezberden yapılma-

sı, hocanın ve dinleyenlerin okunan hadisleri kitaptan veya ezberden takip etmeleri arasında fark yoktur. Ancak ezberden takip eden dinleyicilerin hadisleri ezberlemiş olması şart görülmüştür. Ayrıca kitaptan takip etmesi durumunda hocaya ait asıl nüsha bizzat hocanın elinde bulunabileceği gibi onun izniyle güvenilir bir kişinin asıl nüshadan takip etmesi de yeterlidir. Ezberden veya kitaptan takip edenlerin dikkatli olmaları gerekir. İrâkî, dinleyicilerin içinde sika olan birinin ezberden takip etmesinin de yeterli olduğu görüşündedir. Sehâvî de dinleyenlerin dikkatli olması şartıyla bunu câiz görür. Sü-yûtî ise dinleyiciler arasında sika olan bir kişinin kitaptan veya ezberden takibi arasında fark bulunmadığını söyler.

Hadis naklinde kıraatin uygun bir metot sayıldığında birkaç âlim dışında görüş birliği bulunmakla birlikte semâ veya kıraat metotlarından hangisinin amaca daha uygun olduğunda ihtilâf edilmiştir. Başta Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik olmak üzere Hicaz ve Kûfe âlimlerinin çoğunluğu ile İmam Buhârî semâ ve kıraat arasında fark bulunmadığını belirtir. Ubeydullah b. Ömer, İbn Ebû Zî'b, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa'd, Abdurrahman b. Mehdî, Ebû Hâtîm er-Râzî gibi âlimler ise kıraati semâ tercih ederken muhaddislerin çoğu semânın hadis alma metotlarının en üstünü olduğu görüşünü benimsemiştir.

Semâ ile kıraat arasında fark görmeyenler, her iki metodun hadisin aslına uygun şekilde naklini temin ettiğini düşünmektedir. Kıraatin semâ tercih edilmesi gerektiğini söyleyenler hadisin şeyhe arz edilirken daha dikkatli okunması, semâ esnasında şeyhin hata yapması halinde talebinin bu hatayı düzeltme imkânının olmaması, semâ metodunda ihtilâflı bir hususta şeyhin yanılması durumunda talebinin bunu şeyhin tercihi sanması gibi hususları göz önünde bulundurmuşlardır. Muhaddislerin çoğu ise hadisin tashif ve tahriften uzak olarak naklinde amaca en uygun metodun semâ olduğunu söylemiştir.

Kıraat metoduyla hadis alınırken şeyhin rivayetlerini ezbere bilmesi, nüshadan takip edenin güvenilir olması, okunan metinlerin dinleyenler tarafından işitilmesi ve bu esnada hadis yazılmaması uyulması gerekli prensiplerdir. Şeyh rivayetlerini ezbere bilmiyorsa bu tür kıraatin geçerliliği ihtilâflıdır. Kıraat esnasında hadis yazan kimsenin bu durumu ifade etmek üzere "hadartü" (hazır bulundum) gibi bir sığa ile bu hadisi nakledebileceği